

EKSLIBRIS V KNJIGO ALI V ZBIRKO?

Razmišljanja ob deseti obletnici delovanja
Društva Exlibris Sloveniae

Rajko Pavlovec

V »Evropskem umetnostno zgodovinskem leksikonu« pravi Luc Menaše za ekslibris takole: to je grafično oblikovano lastniško znamenje v knjigi; listek, nalepljen na prvo notranjo stran knjižnih platnic. K tej definiciji lahko dodamo le to, da niso vsi ekslibrisi grafično oblikovani, saj je ekslibris lahko pečat, ki ima ime lastnika knjige pa še oznako »ex libris«, »iz knjig« ali kaj podobnega. Bistvo ekslibrisa je označevanje lastništva knjige. Zato imajo za najstarejše ekslibrise lastniške oznake iz starega veka na takratnih »knjigah« — ploščicah. Res je, da v današnjem pojmovanju prevladuje ekslibris, ki mu umetnik — grafik da pravo lepoto, tako da potem ekslibris ni samo oznaka lastništva, ampak obenem okras knjige. Takšen ekslibris je pojmoval tudi oče sodobnega ekslibrisa Albrecht Dürer, čeprav so v njegovem času prevladovali na ekslibrisih grbi ali vsaj motivi, podobni heraldičnim.

V svoji zasnovi je torej ekslibris izraz lastništva knjige, na kar kaže lastnikovo ime na ekslibrisu. V zadnjem času pa se je pojavil nov problem. Vse pogostejše se pojavljajo ekslibrisi — med njimi mnogi izredno kvalitetni, ki pridejo samo v zbirke navdušenih zbiralcev, nikoli pa ne v knjigo. Ta problem so tudi že v strokovni literaturi večkrat obravnavali in je bila jasno postavljena dilema: ali naj ekslibris ostane v prvi vrsti knjižni znak, ki mora priti v knjigo, ali je lahko samo predmet zbirateljskih strasti in menjavanja med zbiralci. Angleži so se pred leti o tem zelo jasno izrazili. Predlagali so, naj bi »ekslibris«, ki je namenjen samo zbiralcem, ne nosil napisa »ex libris«. Namesto tega naj bi bil na grafičnem listku napis, recimo »z lepimi pozdravi«, »poklon od...« in podobno. Za zbiralca bi tak izdelek ostal grafična umetnina, kar ga v prvi vrsti tudi zanima.

Zelo oster načelen članek o tem problemu so objavili vzhodno-nemški ekslibristi. Odločno so se postavili na stališče, da je treba ekslibris vrniti knjigi in predlagajo, naj bi eden od mednarodnih ekslibris kongresov o tem tudi odkrito in odločno razpravljaj.

Ob tem je zanimivo slišati za stališče Društva Exlibris Sloveniae, ki je sredi leta 1977 proslavljalo deseto obletnico živahnega in plodnega delovanja in ki je še vedno edino tovrstno društvo v Jugoslaviji. To društvo si je že ob ustanovitvi postavilo za svojo nalogo podpirati zanimanje za ekslibris in druge oblike drobne grafike. Takšen cilj je mogoče doseči s strokovnim delovanjem — publikacijami, razstavami, predavanji, populariziranjem itd. — pa tudi z razvijanjem zbirke. Kot vodilna misel se je vselej pojavljalo jasno stališče, da je ekslibris v prvi vrsti namenjen knjigi. Na številnih razstavah je bila postavljena odprta knjiga z nalepljenim ekslibrisom, tako da so obiskovalci spoznali resničen pomen ekslibrisa. V mnogih člankih je bila poudarjena misel, da si ekslibrise naročajo pri umetnikih ljubitelji knjig (in ne zbiralci). Takšno gledanje na ekslibris Slovincem ni tuje, saj so naši ljudje veliki ljubitelji knjig.

Člani Društva Exlibris Sloveniae zbirajo podatke o slovenskih ekslibrisih, ki so bili v preteklosti izključno stvar ljubiteljev knjig in ne zbiralcev, pa tudi danes naroča ekslibrise neprimerno več ljubiteljev knjig kot zbiralcev. Na srečo je med Slovenci zelo malo ljudi, ki si zaželi enega ali več svojih ekslibrisov samo zaradi menjave med zbiralci, ne da bi ekslibris obenem rabili kot lastniško oznako.

Smisel ekslibrisa je društvo poudarjalo pri mnogih svojih akcijah, ki se jih je nabralo v desetih letih okrog 1400. Poglejmo samo primer otroškega ekslibrisa. Pred leti je pripravilo Društvo Exlibris Sloveniae skupaj z revijo Pionir akcijo za izdelavo otroških ekslibrisov. Iz 52 slovenskih šol je prišlo nad 800 ekslibrisov. Otroci so se ob tem naučili, kaj je ekslibris in zbiralstvo je bilo omenjeno le mimogrede. Da so otroci pomen ekslibrisa pravilno razumeli, kažejo poročila iz nekaterih šol, ki pravijo, da so si mladi lepili ekslibrise celo v šolske knjige.

Društvo Exlibris Sloveniae je torej blizu ideji o klasičnem, prvobitnem ekslibrisu, torej ekslibrisu, ki je povezan s knjigo. Pri tem seveda podpira zbiralstvo, saj je tudi to oblika pospeševanja zanimanja za ekslibris in drobno grafiko sploh. Na drugi strani se ekslibrisi v zbirkah ohranijo, kar pomaga pri iskanju podatkov o slovenskih ekslibrisih. Želeti pa bi bilo, da bi bilo več zanimanja za ekslibris v javnih knjižnicah. Doslej so takšne knjižnice s svojim ekslibrisom prave izjeme.